

izdavač
Naklada Jesenski i Turk

za izdavača
Mišo Nejašmić

uredila i prevela
Jadranka Pintarić

stručni recenzent
Albert Goldstein

računalni slog
Mario Ostojić

dizajn naslovnice
Božesačuvaj

tisak
Zrinski d.d., Čakovec

Objavlivanje ove knjige potpomoglo je
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

www.jesenski-turk.hr

**Židovska povijest,
židovska religija**

Tri bremenita tisućljeća

Israel Shahak

Naklada Jesenski i Turk
Zagreb 2006.

© Israel Shahak 1994, 1997. JEWISH HISTORY, JEWISH RELIGION: The Weight of Three Thousand Years, first published by Pluto Press, 1994. Chapters 2, 3, 4 and 5 first appeared in the journal "Khamsin" and are reproduced with permission. Forewords © Gore Vidal 1994 and © Edward Said 1997. This Translation is published by arrangement with Pluto Press Ltd, London.

Sadržaj

Predgovor prvom izdanju – Gore Vidal.....	7
Predgovor drugom izdanju – Edward Said	11
Norton Mezvinsky – Uvod.....	17
1. Zatvorena utopija?	21
2. Predrasude i izbjegavanje istine	37
3. Ortodoksija i interpretacija	59
4. Breme povijesti.....	83
5. Zakoni protiv nežidova	115
6. Političke posljedice	149
Kazalo	155

Predgovor prvom izdanju – Gore Vidal

John F. Kennedy, onaj tračer svjetske klase i povremeni povjesničar, krajem 1930-ih mi je rekao da su uglavnom svi bili napustili Harryja S. Trumana kada se 1948. kandidirao za predsjednika. Tada mu je neki američki cionist donio u koferu dva milijuna dolara u gotovini, na vlak za kampanju koji je fućkao. “Zato je Izrael tako brzo bio priznat.” Budući da ni Jack ni ja nismo bili antisemiti (za razliku od njegovog oca i mogog djeda), shvatili smo to kao samo još jednu anegdodu o Trumanu i nepomućenoj korumpiranosti američke politike.

Na žalost, žurno priznavanje Izraela kao države prouzročilo je četrdeset pet godina pogubne pomutnje i uništenje onoga za što su cionistički suputnici držali da će postati pluralističkom državom – domom za starosjedilačko stanovništvo muslimana, kršćana i Židova, kao i budućim domom za miroljubive europske i američke židovske doseljenike, pa čak i za one koji su gorljivo vjerovali kako im je veliki nebeski zemljoposjednik dao, za vječnost, zemlje Judeju i Samariju. Budući da su mnogi od tih doseljenika u Europi bili dobri socijalisti, pretpostavljali smo kako neće dopustiti da nova država postane teokratskom i da će starosjedjoci Palestinci moći ravnopravno živjeti s njima. To nije bilo suđeno. Neću duljiti o ratovima i metežu u toj nesretnoj regiji. No reći ću da je naprasan izum Izraela zatrovao politički i intelektualni život u SAD-u, neočekivanom zaštitniku Izraela.

Nevjerojatnom zato što nijedna druga manjina u američkoj povijesti nikada nije otela toliko novca od američkih poreznih obveznika da bi ga

uložila u "domovinu". To bi bilo kao da je američki porezni obveznik morao podupirati papu u rekonkvisti papinskih država samo zato što je trećina našeg stanovništva rimokatoličke vjeroispovijesti. Da je to netko pokušao, naišao bi na odlučno protivljenje i Kongres bi se usprotivio. Ali vjerska manjina koju čini manje od dva posto stanovništva potkupila je ili zastrašila sedamdeset senatora (nužne dvije trećine, za nadglasavanje slabo vjerojatnog predsjedničkog veta), uz podršku medija.

U stanovitom se smislu divim načinu na koji se Izrael pobrinuo da milijarde dolara, godinu za godinom, pretvaraju Izrael u "bedem protiv komunizma". Zapravo, ni SSSR ni komunizam nikad nisu bili znatnije prisutni u toj regiji. No Amerika je uspjela okrenuti nekoć prijateljski raspoložen arapski svijet protiv sebe. U međuvremenu je pogrešno informiranje o tome što se događa na Bliskom istoku postalo još gore, a glavna žrtva tih bezočnih laži – na stranu sad američki porezni obveznici – američki su Židovi, jer su ih neprekidno maltretirali profesionalni teroristi poput Begina i Shamira. Što je još gore, uz nekoliko časnih iznimaka, židovsko-američki intelektualci odbacili su liberalizam u korist niza glupavih saveza s kršćanskom (antisemitskom) desnicom i s pentagonskim industrijskim pogonom. Jedan od njih 1985. bezbrižno je napisao kako su Židovi stupivši na američku pozornicu "uvidjeli da je liberalno mišljenje i liberalni političari srodniji njihovim stajalištima, osjetljiviji za židovske probleme", ali danas je u židovskom interesu povezati se s protestantskim fundamentalistima jer, naposljetku, "ima li smisla da se Židovi dogmatski i licemjerno drže svojih jučerašnjih uvjerenja?" Na tome se američka ljevica podijelila i oni među nama koji su kritizirali nesretni oportunistički naših židovskih saveznika odmah su bili počašćeni ritualnim epitetom "antisemita" ili "Židova koji mrzi samog sebe".

Srećom, glas razuma još je živ i zdrav, i to upravo u Izraelu. Israel Shahač u Jeruzalemu neumorno analizira ne samo užasnu politiku današnjeg Izraela nego i sam Talmud i posljedice cjelokupne rabinske tradicije na malenu državu koju desničarski rabinat želi pretvoriti u teokraciju isključivo za Židove. Već godinama čitam Shahač. Satirički britko promatra zbrku koja postoji u svakoj religiji u nastojanju da racionalizira iracionalno. Znalčki pronalazi proturječja u tekstu. Užitek je čitati njegov tekst o velikom mrzitelju nežidova, doktoru Majmonidu.

Ne treba ni spominjati da izraelske vlasti osuđuju Shahaka. No što mogu učiniti s umirovljenim profesorom kemije, rođenim u Varšavi 1933, koji je proveo djetinjstvo u koncentracijskom logoru u Belsenu. U Izrael je došao godine 1945; služio je u izraelskoj vojsci i nije postao marksist onih godina kada je to bilo pomodno. Bio je – i još jest – humanist koji prezire imperijalizam, bilo onaj u ime Boga, Abrahama ili pak Georgea Busha. Isto tako, iznimno lucidno i znalački suprotstavlja se totalitarnoj struji u judaizmu. Poput učenoga Thomasa Painea, Shahak opisuje ono što nas čeka, kao i dugu povijest iza nas, i povrh svega već godinama jasno promišlja. Oni koji ga prate u tome zacijelo će biti mudriji i – mogu li to reći? – bolji. On je posljednji, ako ne i zadnji, veliki prorok.

Predgovor drugom izdanju

- Edward Said

Profesor Israel Shahak, profesor emeritus organske kemije na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu, jedna je od najneobičnijih osoba na suvremenom Bliskom istoku. Upoznao sam ga i počeo se s njim redovito dopisivati prije gotovo dvadeset pet godina, isprva nakon rata 1967. i potom onog iz 1973. Rodio se u Poljskoj, preživio je nacistički koncentracijski logor i pobjegao iz njega, te došao u Palestinu odmah nakon Drugog svjetskog rata. Poput svih onodobnih mladih Izraelaca, služio je vojsku, te niz godina svakog ljeta zakratko bio rezervist, kako propisuje izraelski zakon. Oštrouman, uvijek radoznao i pronicav, Shahak je ostvario karijeru iznimnog sveučilišnog predavača i istraživača u organskoj kemiji – studenti su ga često proglašavali svojim najomiljenijim nastavnikom i bio je nagrađivan za akademski rad – a istodobno je i sam počeo uviđati kako cionizam i postupci države Izrael uzrokuju patnju i gubitak, ne samo za Palestince sa Zapadne obale i iz Gaze nego i za mnoštvo nežidovskih stanovnika (tj. palestinsku manjinu) koji nisu otišli tijekom izгона 1948. nego su postali izraelski državljani. To ga je potom potaknulo da sustavno istražuje narav izraelske države, njezinu povijest, ideološke i političke diskurse koji su, kako je ubrzo otkrio, bili nepoznati većini ne-Izraelaca, posebice Židovima u dijaspori za koje je Izrael bio čudesna, demokratska i zapanjujuća država koja zaslužuje bezuvjetnu potporu i obranu.

Zatim je obnovio i nekoliko godina bio predsjednikom Izraelske lige za ljudska prava, razmjerno malene skupine istomišljenika koji su smatrali da ljudska prava moraju biti jednaka za sve, a ne samo za Židove.

Upravo sam u tom osobitom kontekstu prvi put doznao za njegov rad. Shahakova politička stajališta znatno su se razlikovala od onih u većine izraelskih i neizraelskih mirotvoraca i time što je samo on iznosio neuljepšanu istinu, ne mareći hoće li ta istina, izravno izrečena, biti "dobra" za Izrael ili Židove. U svojim tekstovima i javnim nastupima odavao je predanog, a rekao bih i agresivnog i radikalnog nerasista i antirasista; za kršenja ljudskih prava postojalo je samo jedno mjerilo, tako da nije bilo važno napadaju li češće Židovi Palestine, jer je on, kao intelektualac, morao svjedočiti protiv tih napada. Nije pretjerano reći kako se tako strogo držao tog stajališta da je ubrzo postao krajnje nepopularan u Izraelu. Sjećam se da su ga prije petnaestak godina proglasili mrtvim, premda je, dakako, bio itekako živ; *Washington Post* objavio je da je mrtav, a nakon što je Shahak došao u *Post* ne bi li dokazao kako nije "mrtav", o čemu je veselo pripovijedao prijateljima, *Post* nikad nije objavio ispravak! Stoga je za neke ljude on i dalje "mrtav", što je pusta želja koja razotkriva koliko se "prijatelji Izraela" osjećaju neugodno zbog njega.

Treba reći da je Shahakov način govorenja istine uvijek bio strog i beskompromisan. Nije to nimalo privlačan način, ne trudi se "lijepo" je izreći, ne želi je učiniti "probavljivom", niti na neki način objašnjivom. Za Shahaka je oduzimanje života ubojstvo, uvijek i posvuda: on to ponavlja kako bi šokirao, kako bi u lijenima ili ravnodušnima pobudio svijest o ljudskoj patnji za koju bi mogli biti odgovorni. Katkad je ljudima dodijavao i srdio ih, ali to je dio njegove ličnosti i, mora se reći, njegova osjećaja misije. Uz pokojnog profesora Yehoshuu Leibowitcha, kojemu se iznimno divio i često surađivao s njim, Shahak je primijenio sintagmu "judeo-nacist" kako bi opisao metode kojima su Izraelci podređivali i tlačili Palestine. Ipak, nikada nije napisao ništa što nije sam otkrio, vidio svojim očima, iskusio. Razlika između njega i većine drugih Izraelaca bila je u tome što je povezivao cionizam, judaizam, s tlačenjem "nežidova": i dakako, donosio je zaključke.

Velik dio onoga što piše u funkciji je razobličavanja propagande i laži. Izrael je jedinstven u svijetu po izlikama za svoje promašaje: novinari ili ne vide ili ne pišu o istini, zbog straha od osвете ili dolaska na crnu listu; osobe iz političkog, kulturnog i intelektualnog života, posebice u Europi i Sjedinjenim Državama, pretrgle su se u hvali Izraela i velikodušno su ga

proglasili najboljom državom na svijetu, premda su mnogi od njih svjesni nepravdi u toj zemlji. O tome ne govore ništa. To je rezultiralo ideološkom dimnom zavjesom koju se Shahak trudio raspršiti više od ikoga drugoga. Kao žrtva koja je preživjela Holokaust, on shvaća značenje antisemitizma. Ipak, za razliku od većine, on ne dopušta da užasi Holokausta posluže za manipulaciju istinom o onome što Izrael čini Palestincima u ime židovskog naroda. Smatra da na patnju nema pravo isključivo jedna skupina žrtava; umjesto toga, trebala bi biti, ali rijetko to i jest, temelj za humaniziranje žrtava, kako one *ne* bi nanosile patnju kakvu su same pretrpjele. Shahak je upozoravao sunarodnjake da ne zaborave kako im strašna povijest antisemitizma ne daje pravo činiti što žele, samo zato što su patili. Nije stoga čudno što je tako nepopularan, jer je Shahak govoreći takve stvari moralno potkopao izraelske zakone i političku praksu prema Palestincima.

Shahak ide i korak dalje. Kada je riječ o ljudskoj povijesti, on je apsolutni i zadrtni sekularist. Time ne želim reći da je protiv religije, nego da je protiv religije kao načina objašnjavanja događaja, opravdavanja iracionalne i okrutne politike, veličanja jedne skupine "vjernika" na račun drugih. Iznenaduje i to što Shahak nije ljevičar u pravom smislu te riječi. Uvelike je kritičan prema marksizmu i svoja načela crpi od europskih slobodnih mislilaca, liberala i odvažnih intelektualaca poput Voltaira i Orwella. Shahak je još dojmljiviji kao zastupnik palestinskih prava zbog toga što ne nasjeda na sentimentalnu ideju da Palestincima treba oprostiti njihove ludosti zato što pate pod Izraelom. Štoviše: Shahak je oduvijek kritičan prema PLO-ovoj sladunjavoj sentimentalnosti, nepoznavanju Izraela, nesposobnosti da se odlučno suprotstave Izraelu, općem nedostatku ozbiljnosti. Grmio je i protiv osvetničkih ili "časnih" ubojstava palestinskih žena i uvijek je podupirao žensku emancipaciju.

Tijekom 1980-ih, kada je bilo u modi da palestinski intelektualci i neki časnici PLO-a traže "dijalog" s izraelskim mirotvorcima iz pokreta Mir sada, Laburističke stranke i Meretza, Shahaka su redovito isključivali. Između ostaloga, bio je krajnje kritičan prema izraelskim mirovnim taborama zbog njihove kompromitiranosti, zbog sramotne prakse da tjeraju Palestince da promijene politiku, namjesto da to učini izraelska vlada, zbog nespremnosti da se oslobode ograničenja "zaštite" Izraela tako što

nežidovima ne govore ništa kritično o njemu. Nadalje, nikada nije bio političar: jednostavno nije vjerovao u sve to glumatanje i vrdanje kojima su skloni ljudi s političkim ambicijama. Borio se za jednakost, istinu, istinski mir i dijalog s Palestincima; službeni izraelski mirotvorci zauzimali su se za sporazume koji bi omogućili onu vrstu mira dogovorenu sporazumom iz Osla, a koji je Shahak među prvima raskrinkao. Međutim, govoreći kao Palestinac, uvijek sam se stidio zbog toga što palestinski aktivisti koji su željeli pregovarati s Laburističkom strankom ili Meretzom, javno ili potajno, nikada nisu htjeli imati ništa sa Shahakom. Smatrali su ga odveć radikalnim, odveć otvorenim, odveć marginalnim kad je riječ o službenoj moći. Mislim da su se potajno i bojali da bi bio odveć kritičan i prema palestinskoj politici. Zacijelo bi i bio.

Osim što je bio primjer intelektualca koji nikad nije izdao svoj poziv niti pristajao na kompromise kada je riječ o istini, Shahak je godinama bio od velike koristi svojim prijateljima i pristašama u inozemstvu. Točno pretpostavivši da je paradoksalno izraelski tisak istinoljubiviji i informativniji o Izraelu i od arapskih i od zapadnih medija, marljivo je prevodio, bilješkama dopunjavao te tiskao i slao tisuće članaka iz hebrejskog tiska. Neizmjerne je važnosti tog rada. Pa i ja sâm, koji sam govorio i pisao o Palestini, bez Shahakovih članaka ne bih bio uspio učiniti ono što sam učinio, a naravno ni bez njegovog uzornog traganja za istinom, znanjem i pravdom. Upravo tako, ni manje ni više od toga, i stoga sam mu neizmjerne zahvalan. Svoj je rad obavljao uglavnom na vlastiti trošak, i u svoje slobodno vrijeme. Bilješke koje je dodavao i kratki uvodi koje je pisao za svoje mjesečne odabire iz tiska bili su neprocjenjivi zbog istraživačkog duha, informativne jezgrovitosti i beskrajne pedagoške strpljivosti. Daka-ko, Shahak je istodobno obavljao i svoj znanstveni rad i predavanja, koji uopće nisu imali veze s njegovim bilješkama i prijevodima.

Usto je našao vremena postati najobrazovanijim čovjekom kojega sam ikad upoznao. Opseg njegovog znanja o glazbi, književnosti, sociologiji, a ponajprije o povijesti – u Europi, Aziji i drugdje – prema mojemu mišljenju nema premca. Mnoge nadmašuje i svojim poznavanjem judaizma, jer je od početka judaizmu posvetio energiju kao znanstvenik i politički aktivist. Prije nekoliko godina počeo je svojim prijevodima dodavati i izvještaje, koji su ubrzo postali mjesečni dokumenti od po nekoliko tisuća

riječi o jednoj temi – na primjer, o stvarnoj rabinskoj pozadini atentata na Rabina, ili o tome zašto Izrael mora sklopiti mir sa Sirijom (začudo, zato što je Sirija jedina arapska zemlja koja može vojno ugroziti Izrael) i tako dalje. Ti dragocjeni sažeci iz tiska bili su i pronicave, često nadahnute analize tekućih događaja i pitanja, koje su *mainstream* mediji često zakrinkavali ili prešućivali.

Uvijek sam znao da je Shalak izniman povjesničar, sjajan intelektualac i polihistor, te politički aktivist; no, kao što sam naznačio, shvatio sam da je njegov glavni “hobi” proučavanje judaizma, rabinskih i talmudskih tradicija te stjecanje znanja o tome. Stoga je ova knjiga velik prilog tim temama. Ona je zapravo kratka povijest “klasičnog” i novijeg judaizma, u mjeri u kojoj se može primijeniti za razumijevanje današnjeg Izraela. Shahak pokazuje kako se opskurni, zapravo šovinistički propisi protiv raznih nepoželjnih Drugih mogu naći u judaizmu (dakako, i u drugim monoteističkim tradicijama), ali on k tome ukazuje na kontinuitet tih propisa i načina na koji se Izraelci ponašaju prema Palestincima, kršćanima i drugim nežidovima. Izranja razorna slika predrasuda, licemjerja i vjerske nesnošljivosti. Pritom je važno što Shahakov opis govori o laži ne samo izmišljene izraelske demokracije koja je tako česta u zapadnim medijima, nego implicitno optužuje i arapske vode i intelektualce zbog njihova bezočnog nepoznavanja te države, posebno kada svom narodu propovijedaju da se Izrael uistinu promijenio i sada želi mir s Palestincima i drugim Arapima.

Shahak je vrlo hrabar čovjek kojemu valja odati priznanje zbog toga što služi čovječanstvu. No u današnjem svijetu uzor neumorna rada, neumoljive moralne energije i intelektualne briljantnosti koji je on postavio, remeti *status quo* i uzrujava sve one za koje riječ “kontroverzan” znači “nepoželjan” i “uznemirujući”. Međutim siguran sam da će ono što kaže u *Židovskoj povijesti, židovskoj religiji* izazvati neugodu i u njegovih arapskih čitatelja. Siguran sam da bi rekao kako mu je drago zbog toga.

Norton Mezvinsky - Uvod

U predgovoru za prvo izdanje knjige *Židovska povijest, židovska religija: tri bremenita tisućljeća* Gore Vidal govorio je o Israelu Shahaku kao "posljednjem, ako ne i zadnjem velikom proroku". Ova prijelomna knjiga, krajnje sporno djelo koje su mnogi hvalili, a neki žestoko osuđivali, uklapa se u proročki žanr. To nije prikladna knjiga židovske apologetike. Ona je jaka kritika klasičnog rabinskog judaizma i cionističke naravi države Izrael, a napisao ju je ponosan, eruditski obrazovan, hrabar Židov koji je volio proročku tradiciju u judaizmu i pozitivne aspekte židovske povijesti. Israel Shahak, koji je iznenada umro 3. srpnja 2001. u Jeruzalemu, zastupao je najplemenitija obilježja suvremenog izraelskog, židovskog društva i bio čvrsto ukorijenjen u njih. Vjerovao je da Židovi, baš kao i ostali, moraju razumjeti i kritički promišljati negativne aspekte svoje prošlosti kako ne bi bili osudeni na ponavljanje grijeha protiv čovječnosti. Prodorno, sažeto, učeno i racionalno, taj prorok našega doba, Spinozin učenik, razrađivao je svoju kritiku. Tako se ponajprije usmjerio na uskogrudnost, rasizam i mržnju spram nežidova što je pošast u klasičnom judaizmu i velikom dijelu židovskog društva, od talmudskog doba do danas. Pišući ovu knjigu Israel Shahak oslanjao se na istraživanja i promišljanja od prije četiri desetljeća, a dodao je i neke nove spoznaje. Kao i u svojim drugim spisima, uvelike je gnjevan na židovske intelektualce koji su pokušali cenzurirati negativne značajke kako bi prikazali samo lijepu stranu judaizma i besprijekornu povijest Židova. Pišući o ovoj knjizi, Noam Chomsky kaže: "Shahak je

izniman erudit dojmrljive lucidnosti i istančanih spoznaja. Njegov rad je pregledan i uvjerljiv, veoma vrijedan prilog.”

Ubrzo nakon objavljivanja prvog izdanja pojedini antisemiti i antisemitske skupine počele su neprilično iskorištavati Shahakovu kritiku pokušavajući opravdati svoju mržnju prema Židovima. Činili su to citiranjem nekih Shahakovih teza ili njihovim vađenjem iz konteksta. Tvrde da ono što je Shahak napisao potvrđuje njihove generalizacije o “zloj naravi” Židova. To nas ne bi smjelo iznenaditi. Takvi pojedinci i skupine obično se služe istom metodom kada navode izjave brojnih pojedinaca koji katkad imaju posve suprotna stajališta.

Još je veća šteta što su neki kritičari iz židovske dijaspore, uključujući i dio akademske zajednice, u svojim napadima etiketirali Shahaka i njegovu knjigu kao antisemitizam. Pritom najčešće nisu ni pokušali u bitnome i određenome opovrgnuti njegove glavne argumente. Samo su tvrdili ili zaključivali da nije govorio istinu. Predbacivali su mu što nije iznio pozitivnije argumente o judaizmu i Židovima i optuživali ga da je dao oružje drugim antisemitima. Prije smrti Shahak je često s posebnim zadovoljstvom odgovarao i nadmoćnom erudicijom dokrajčivao takve napade. Nasuprot tomu, neke od najboljih prikaza prvog izdanja ove knjige napisali su židovski znanstvenici i recenzenti, od kojih se neki nisu slagali sa Shahakom o nekim tezama, ali su ipak s mjerom hvalili knjigu i isticali njezinu važnost. Na primjer, Baruch Kimmerling, profesor na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu i jedan od vodećih izraelskih sociologa, u svome je prikazu, objavljenom u *Journal of Palestinian Studies*, napisao sljedeće: “Unatoč nekim mojim ogradama, Shahakova knjiga veoma je važna, posebice u kontekstu međunarodnog *kulturkampf*a između različitih dijelova židovskog stanovništva u Izraelu i u dijaspori.”

Israela Shahaka i njegove ideje u potpunosti se može razumjeti kao rezultat židovskog društva. Shahak je 1945. došao u Palestinu s majkom, nakon što je oslobođen iz nacističkog koncentracijskog logora Bergen-Belsen, gdje je iskusio i vidio užase holokausta. Kao mladi Židov iz Poljske koji je preživio nacističku okupaciju i progona, odmah se udomaćio u novoj zatvorenoj židovskoj okolini, u dijelu Palestine u kojem se nastanio. Od svoga dolaska do smrti nikada nije ni pomislio da se preseli nekamo drugamo. Jeruzalem mu je bio najdraži grad. Time što se odrekao vjere u

kojoj je odgojen, da bi se okrenuo sekularizmu i poslije se pobunio protiv cionizma, nije posve odbacio izraelsko židovsko društvo, čije je neke aspekte obožavao, ni državu čiji je građanin bio. Bio je aktivan član izraelskog židovskog društva i neprestano je pomnjivo izučavao židovsku povijest, usprkos tome što je odlučio postati znanstvenikom prirodnih znanosti za što se i školovao, radio na kemijskim istraživanjima i bio profesor dvadeset i pet godina na Hebrejskom sveučilištu. Israel Shahak bio je građanin svijeta kao brižno i krajnje etičko ljudsko biće. Bio je i izraelski Židov s dubokim korijenima u zemlji koju je i volio i oštro kritizirao.

Ponovno objavljivanje *Židovske povijesti, židovske religije* prikladan je *hommage* velikom humanistu. Kao zagovaratelju ljudskih prava i aktivistu, Shahaku je malo tko bio ravan. Bio je priznat u Izraelu, u arapskim zemljama i velikom dijelu svijeta po neumornom zagovaranju ljudskih prava za sve ljude. Propovijedao je i djelovao protiv pojedinaca i institucija, uglavnom u vlastitom društvu, koji tlače druge. Trideset pet godina bavio se ponajprije izraelskim uskraćivanjem ljudskih prava i zalagao se za prestanak tlačenja Palestinaca. Nakon rata 1967. postao je član Izraelske lige za ljudska i građanska prava i 1970. je izabran za njezina predsjednika. Kao predsjednik predvodio je Ligu, čiji članovi su bili židovski palestinski građani države Izraela, u prosvjedima i kampanjama protiv politike izraelske vlade i akcija kojima su se Palestincima uskraćivala ljudska prava. Pod Shahakovim vodstvom Liga je postala djelotvornija.

Početak 1970-ih Shahak je zaključio da se izvan Izraela malo zna o uskraćivanju ljudskih prava i ugnjetavanju Palestinaca u židovskoj državi. Stoga je odlučio početi širiti informacije, posebice u Sjedinjenim Državama. Tada sam ga prvi put sreo. Isprva smo zajedno planirali kako da to činimo. Naša djelatnost počela je tako što sam organizirao prvi niz Shahakovih predavanja 1972. Potom je predavanja držao tijekom 1970-ih, 1980-ih i 1990-ih. Obraćao se publici na sveučilištima, u koledžima, crkvama, raznim organizacijama i drugim institucijama. Usto je privatno razgovarao s mnogima, uključujući i neke članove Kongresa i dužnosnike State Departmenta. Shahak je u razgovorima isticao kako izraelska vlada palestinskim građanima uskraćuje neka prava koja imaju samo Židovi i kako se i mnogo gore ponaša prema Palestincima koji žive na okupiranim teritorijima jer nemaju ni državljanstvo. Sve svoje teze pomno je doku-

mentirao i raspačavao je svoje engleske prijevode članaka koje su napisali izraelski Židovi i objavili ih u izraelskom tisku na hebrejskom jeziku, da bi potkrijepio svoje tvrdnje. Shahak je u svojim analizama neprekidno tvrdio da izraelsko ugnjetavanje Palestinaca proizlazi iz cionističkog karaktera židovske države. Ista ta analiza iznosi se i u *Židovskoj povijesti, židovskoj religiji*.

Nedugo nakon održanih predavanjâ u Sjedinjenim Državama, Israel Shahak i ja odlučili smo da bi redovito raspačavanje engleskih prijevoda kritičkih članaka iz hebrejskog tiska bilo vrlo korisno. Uz pomoć nekih drugih pojedinaca i nekoliko organizacija uspjeli smo započeti taj projekt. Prevedeni članci objavljuvani su na razne načine do kraja 1970-ih i u 1980-ima. Od 1988. do 1997. prevedeni članci koje je odabrao Shahak objavljuvani su u časopisu *Translations from the Hebrew Press* i razaslani sve brojnijim pretplatnicima. (Frank Collins pomogao je Shahaku da pokrene tu publikaciju.) Shahak je usto pisao i vlastite članke, koje je objavljivao u raznim engleskim i američkim magazinima i časopisima.

Nakon što je početkom 1990-ih otišao u mirovinu kao profesor na Hebrejskom sveučilištu, Israel Shahak još se više posvetio tom radu. Napisao je i tri knjige, od kojih je prva bila *Židovska povijest, židovska religija*, objavljena 1994. Ta knjiga je Shahak u najboljem izdanju i trebali bi je pomnjivo pročitati svi oni koje zanima judaizam, cionizam, Izrael i arapsko-izraelski sukob. Druge dvije knjige, *Open Secrets: Israeli Nuclear and Foreign Policies* (Javne tajne: izraelska nuklearna i vanjska politika) i *Jewish Fundamentalism in Israel* (Židovski fundamentalizam u Izraelu), kojoj sam suautor, također zaslužuju pomnjivo čitanje.

Israel Shahak umro je prerano. U dobi od 68 godina bio je na vrhuncu stvaralačkih snaga. Bio je jedan od rijetkih intelektualnih divova i istinski humanist. Kako je napomenuo Edward Said, bio je "vrlo hrabar čovjek kojemu valja odati priznanje zbog toga što služi čovječanstvu".

1. poglavlje

Zatvorena utopija?

Ovdje pišem ono što držim istinitim, jer priče su Grka mnoge, a kako mi se čini, i besmislene.

Hekatej iz Mileta, kako ga je citirao Herodot

Amicus Platon sed magis amica veritas – Drag mi je Platon ali mi je draža istina.

Uobičajena parafraza odlomka iz Aristotelove *Etike*

U slobodnoj državi svatko može misliti što želi i reći što misli.

Spinoza

Ova knjiga, premda je napisana na engleskom i namijenjena ljudima koji žive izvan države Izrael, na neki je način nastavak moje političke djelatnosti kao izraelskog Židova. Ta djelatnost počela je 1965-6, prosvjedom koji je tada izazvao priličan skandal: osobno sam svjedočio tome kako je zadrto religiozan Židov uskratio svoj telefon da bi se na šabat nazvala hitna pomoć za nežidova koji se nekim slučajem onesvijestio u njegovu susjedstvu u Jeruzalemu. Umjesto da samo izvijestim o incidentu u tisku, zatražio sam sastanak s članovima Jeruzalemskog rabinškog suda, što ga čine rabini koje imenuje država Izrael. Upitao sam ih je li takvo ponašanje u skladu s njihovim tumačenjem židovske religije. Odgovorili su da je Židov o kojemu je bila riječ postupio dolično, štoviše i pobožno, i podržali su njegovu izjavu citirajući odlomak iz autoritativnog kompen-

dija talmudskih zakona, napisanoga u ovom stoljeću. O incidentu sam izvijestio glavni dnevnik na hebrejskom *Haaretz*, koji je objavio članak i izazvao medijski skandal.

Posljedice skandala bile su, prema mome mišljenju, prilično negativne. Ni izraelske rabinske vlasti ni dijaspora nisu povukle svoje mišljenje da Židov ne smije prekršiti šabat kako bi spasio život nežidovu. Dodali su mnogo pobožnoga brbljanja, u smislu da je kršenje šabata dopušteno ako posljedica takva čina dovodi u opasnost nekog Židova. Kada sam počeo proučavati talmudski zakonik u kojem se propisuju odnosi između Židova i nežidova, a oslanjajući se na znanje koje sam stekao u mladosti, postalo mi je jasno da se ni cionizam, uključujući i njegov naizgled sekularan dio, ni izraelska politika od osnutka države Izrael, a posebno ne politika židovskih pristaša Izraela u dijaspori, ne može razumjeti ako se ne uzme u obzir dublji utjecaj tih zakona i svjetonazor koji oni i stvaraju i izražavaju. Stvarna izraelska politika nakon Šestodnevnog rata, a posebno apartheidski značaj izraelskog režima na okupiranim teritorijima i stajalište većine Židova prema pitanju palestinskih prava, čak i u apstraktnom smislu, samo su ojačali moje uvjerenje.

Ustvrdivši to, ne pokušavam zanemariti političke i strategijske motive koji su možda također utjecali na izraelske vladare. Kažem samo da je konkretna politika interakcija između realističnih motiva (bilo valjanih ili pogrešnih, bilo moralnih ili nemoralnih prema mome mišljenju) i ideoloških utjecaja. Ti posljednji su tim utjecajniji što se manje raspravlja o njima i "iznosi na danje svjetlo". Svaki oblik rasizma, diskriminacije i ksenofobije postaje jači i politički utjecajniji ako ga se uzme zdravo za gotovo u društvu koje mu udovoljava. To posebice vrijedi ako se rasprava zabrani, bilo službeno ili prešutnim sporazumom. Kada među Židovima prevladavaju rasizam, diskriminacija i ksenofobija, usmjereni protiv nežidova, a hrane se vjerskim motivima, to je baš kao i njihova suprotnost, naime antisemitizam i njegova vjerska motivacija. Međutim danas, premda se o tome drugome raspravlja, zanemaruje se već i samo postojanje prvoga, i to više izvan Izraela nego u njemu samome.

Definiranje židovske države

Bez rasprave o prevladavajućim židovskim stajalištima prema nežidovima ne može se razumjeti ni pojam Izraela kao "židovske države", kako Izrael službeno definira sebe. Rašireno pogrešno shvaćanje da je Izrael istinska demokracija, čak i bez razmatranja režima na okupiranim teritorijima, proizlazi iz odbijanja da se suočimo sa značenjem izraza "židovska država" za nežidove. Prema mome mišljenju Izrael kao židovska država ne samo da je opasnost za sebe i svoje stanovnike nego i za sve Židove i sve druge narode i države na Bliskom istoku i šire. Isto tako smatram da druge bliskoistočne države i entiteti koji se određuju kao "arapski" ili "islamski", kao što se Izrael određuje kao "židovski", također predstavljaju opasnost. No dok se o toj opasnosti uvelike raspravlja, o opasnosti koja se krije u karakteru države Izraela ne raspravlja se.

Za izraelske političare načelo Izraela kao "židovske države" bilo je od najveće važnosti od samog osnutka države i na sve se moguće načine utv-
 ljavalo u glavu židovskog stanovništva. Kada se početkom 1980-ih pojavio malen broj izraelskih Židova koji su se protivili tom pojmu, 1985. u Knessetu je nadmoćnom većinom donesen ustavni zakon (tj. zakon koji je iznad drugih zakona a koji se može opozvati samo posebnim postupkom). Prema tom zakonu nijedna stranka čiji se program otvoreno protivi načelu "židovske države" ili predlaže da se ono izmijeni demokratskim sredstvima, ne smije sudjelovati na izborima za Knesset. Ja se oštro protivim tom ustavnom načelu. Uvidam da je pravna posljedica toga da u državi čiji sam građanin ne mogu pripadati stranci s čijim bih se načelima slagao i koja smije sudjelovati na izborima. Čak i taj primjer pokazuje da država Izrael nije demokratska, zato što primjenjuje židovsku ideologiju usmjerenu protiv svih nežidova i onih Židova koji se protive toj ideologiji. No, opasnost koju predstavlja ta prevladavajuća ideologija nije ograničena na unutarnje poslove. Utječe i na vanjsku politiku. Ta će opasnost biti sve veća dok jačaju dva procesa trenutno na djelu: sve jasniji židovski karakter Izraela i porast njegove moći, posebice nuklearne moći. Drugi zlokoban čimbenik jest rast i izraelskog utjecaja u američkom političkom establishmentu. Stoga točne informacije o judaizmu, a posebno o tome kako se država Izrael ponaša prema nežidovima, danas ne samo da su važne, nego su i politički nužne.